

Mevsim şartları ve kalenin mevkii yüzünden gerek kuşatma ve fetih sırasında gerekse ordunun dönüşü esnasında çok sayıda askerin ölümüne yol açan bu sefer zaferle sonuçlanmıyorsa da Çehrin ancak sekiz yıl kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalmış, daha sonra Rusya'nın eline geçmiştir. Bu bakımdan artık nihaî hudutlarına varmış Osmanlı İmparatorluğu için biraz gereksiz ve pahalıya mal olmuş bir sefer olarak değerlendirilebilir.

Çehrin Seferi'yle ilgili olarak devrin tarihçi ve şairleri tarafından birçok eser kaleme alınmıştır. Seferle bizzat katılan Behcetî Hüseyin'in *Mi'râcû'z-zafer* adlı eseri bu seferin âdeta günlüğü gibidir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2368). Ayrıca Paris Bibliothèque Nationale'de seferle ilgili kırk iki varaklık anonim bir risâle (bk. Blochet, nr. 927) ile Vuslatî'nin *Gazânâme-i Çehrin* adlı 125 varaklık manzum bir eseri daha vardır (a.g.e., nr. 1124). Bunlardan başka Selim Giray'ın kâ-tibi Abdülkerim de Çehrin Seferi'yle ilgili bir eser kaleme almıştır (a.g.e., nr. 870).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MAD, nr. 5487 (Çehrin seferiyle ilgili iâşe defteri); Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VII, 554; Behcetî, *Mi'râcû'z-zafer*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2368; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât (Olayların Özü)*, 1656-1684 (haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1977, I, 122-124, 129, 130, 133, 137-156; Silâhdar, *Târih*, I, 565 vd., 663-715, 720-726, 737-740; Râşid, *Târih*, I, 261 vd., 284-288, 342-352, 366-367; Dimitri Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi* (trc. Özdemir Çobanoğlu), Ankara 1980, III, 2-4, 9 vd., 17-30; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, I, 594-595; Blochet, *Catalogue, Suppl.*, nr. 870, 927, 1124; Reşâd Ekrem [Koçu], *Osmanlı Muâhedeleri ve Kapitülasyonlar 1300-1920 ve Lozan Muâhedesi*, İstanbul 1934, s. 73; Danişmend, *Kronoloji*, III, 446-449; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 429-433; III/2, s. 160-163; Levend, *Gazavatnâmeler*, s. 128-130; Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi*, Ankara 1987, s. 234-237.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

ÇEKİ

Türkler'in kullandığı eski bir ağırlık ölçüsüdür.

Türkçe "tartmak" anlamındaki çekmek fiilinden isim olan çeki kelimesi daha çok odun, taş ve kireç gibi maddelerin tartılmasında kullanılan alet ve ağırlık ölçüsü birimini ifade eder.

Genellikle taş ocakları, odun iskele ve depoları ile kaplan ve çardaklarda kullanılan çeki aleti, bir ucunda yük koymaya mahsus ızgara kenarlıklı bir tabla,

öbür ucunda ise çeki taşı bulunan uzun bir çeki kolunun ortasından asılı olduğu sabit üç ayaklı bir sehpadan ibaret basit bir mekanizmadır. Genellikle taştan imal edildiği için çeki taşı adı verilen ağırlık birimi metalden de olabildi. Aletin ayarının bozulması ya da çeki taşının ağırlığının azaltılması suretiyle yapılacak hilelerin önüne geçmek için her ikisi de resmen mühürlenirdi.

Diğer ölçüler gibi değişmez bir standardı olmayan çeki de farklı yer ve zamanlarda farklı değerler almıştır. 1180 (1766) tarihli bir İstanbul şer'iyye sicilinden anlaşıldığına göre o yıllarda resmî çeki 176 vukıyye (okka) değerindedi. Tanzimat döneminde başlatılan ölçü reformları çerçevesinde çıkarılan 20 Cemâziyelâhir 1286 (27 Eylül 1869) tarihli "Mesâhât ve Evzân ve Ekyâl-i Cedîdeye Dâir Kânunnâme" ile çekinin değeri, her biri kırk dörder kıyyelik (okkalık) dört kantara (= 176 okka = 400 lodra = 225,798 kg.) eşitlenmiştir. Ölçülerin değerlerini yeniden belirleyen 1298 (1881) tarihli kararnâmede de aynı standarda rastlanmaktadır. Bu bilgilerden hareketle çekinin değerinde 1766-1881 yılları arasında hiç değilse İstanbul'da geçerli olmak üzere belli bir standartlaşmaya gidildiği söylenebilir. Yine de farklı yerlerde farklı değerlere rastlamak mümkündür. Meselâ bir çeki (odun için) Ayvalık'ta 100 okka (128,28 kg.), Selânik'te 135-140 okka (173-179 kg.), Midilli ve İzmir'de ise 180 okkadır (230,896 kg.). 1298 (1881) tarihli kararnâme ile bir yeni çeki on kantara yani bir tona (1000 kg.), daha sonraki bir tarihte ise 195 okkaya (250 kg.) eşitlenmiştir.

Ayrıca mücevherat ve ipek gibi değerli maddeler için kullanılan çok küçük değerli bir başka çeki çeşidi de vardır ki Türkiye genelinde altın ve gümüş için 100 dirhemdir (320 gr.). Bunlardan başka İzmir'de 1 çeki, afyon için 250 dirhem veya 5/8 okkaya (= 763 gr.), tiftik için ise 2 kıyyeye (= 4,564 kg.) eşittir.

Günümüzde hâlâ ilkel çeki aletlerine rastlandığı gibi odun satışlarında 250 kilogramlık ağırlığı ifade için çeki tabiri kullanılmaktadır. Ayrıca Antalya, Balıkesir, Burdur, Gaziantep, Gümüşhane, İzmir, Kars, Malatya, Manisa, Niğde, Rize ve Sivas'ın bazı ilçe ve köylerinde konuşulan halk ağzlarında çeki (çekü) yaklaşık 1 kilogramlık bir ölçü birimini ifade etmektedir. Antalya yöresinde ise fişeklere konacak barut ve saçmayı ölçmekte kullanılan ölçü birimine de bu ad verilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şer'iyye Sicilleri (nşr. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı), İstanbul 1988, II, 179; Ahmed Vefik Paşa, *Lehce-i Osmânî*, İstanbul 1293, I, 481; *Kâmûs-ı Türkî*, s. 514; *Türk Lugatı*, II, 424; *Derleme Sözlüğü*, Ankara 1965, III, 1112; Räsänen, *Versuch*, s. 103; *Düstâr* (Zeyl), İstanbul 1299, II, 211, 221; *Fi 29 Şevvâl Sene 1298 ve fi 11 Eylül Sene 1297 Târihiyle Şeref Müteallik Buyurulan İrade-i Seniyye-i Hazret-i Pâdişâhî Mâcebince Yeni Ölçülerin Tanzîm ve Tensûkiyle Suver-i İcrâiyesi Hakkında Kararnâmedir*, İstanbul 1299, s. 4, 5, 6, 106-116, 226-236, 252, 272, 292; *Mecelle-i Umûr-ı Belediyeye*, II, 437, 438, 439, 440; B. Kisch, *Scales and Weights: A Historical Outline*, London 1965, s. 228, 242; Halil İnalok, *Studies in Ottoman Social and Economic History*, London 1985, X. bl., s. 339, 340, 341, 342; a.mlf., "Yük (Himl) in Ottoman Silk Trade, Mining and Agriculture", *Turcica*, XVI, Paris 1984, s. 141; Orhan Şaik Gökyay, "Halk Dilinde Ölçü Birimleri", *TFAr.*, I (1981), s. 43; Mübahat Kütükoğlu, "1826 Düzenlemesinden Sonra İzmir İhtisab Nezâreti", *TED*, sy. 13 (1987), s. 490, 503; Pakalın, I, 340; *TA*, XI, 422; *SA*, I, 381; *ABr.*, VI, 353.

CENGİZ KALLEK

ÇEKMECE

İçinde değerli eşya saklanan küçük sandık.

İsmi masa, dolap, konsol gibi mobilyaların içerisine yerleştirilip dışarıya doğru çekilebilen aynı addaki gözlerden alır. Küçük sandıklara bu ismin verilmesinin sebebi genellikle içlerinde çekmecelerinin bulunmasıdır. Türk ahşap işçiliğinde büyük önem taşıyan çekmece, eskiden oldukça yaygın biçimde kullanılmıştır. Çekmeceler genellikle abanoz, gül ağacı ve meşeden yapılmış, üzerleri kakma tekniğiyle yerleştirilen gümüş, fildişi ve bağa parçaları ile süslenmiştir; iç kısmına ise kadife veya atlas kaplanmış,

XVIII. yüzyıla ait edirnekârî çekmece (İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi, Ahşap Eserler, nr. 41)

